

ТВОРЧІ ВМІННЯ ВЧИТЕЛЯ ЯК КОМПОНЕНТ ГОТОВНОСТІ ДО МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Відомо, що для того, щоб стати майстром, творцем, педагогу потрібно оволодіти знаннями про закономірності педагогічного процесу, його глибинними основами й механізмами, оскільки учні пробачать своїм учителям і суворість, і сухість, і навіть прискіпливість, але не пробачать поганого знання справи.

Отже, по-перше, для успішної педагогічної діяльності педагогові потрібні глибокі професійні знання. По-друге, педагог має володіти досвідом професійної діяльності, який він здобув у процесі професійно-практичної роботи. І, лише пройшовши ці два етапи, він може оволодіти досвідом творчої діяльності і придбати творчі вміння, коли він здатний виявляти педагогічні проблеми, їх осмислювати і вирішувати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми професійно-педагогічної підготовки майбутнього представника педагогічної професії присвячено праці Г.Амбросимової, Є.Барбіної, І.Ісаєва, Т.Сидоренко, В.Лозової, Г.Троцько та інших науковців, що вважають її обов'язковим компонентом професійної підготовки, що забезпечує виконання вчителем педагогічних функцій.

Постановка завдання полягає в обґрунтуванні творчих умінь як компонента професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу. Принципової значущості набуває розгляд двох взаємопов'язаних понять, а саме: підготовки і готовності педагога до професійної діяльності.

Учені галузей педагогіки та психології розглядають професійно-педагогічну підготовку як сукупність соціальних знань, умінь та навичок, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, які забезпечують успішність роботи з певної професії. У психолого-педагогічному словнику наводиться визначення поняття «підготовка» як діяльності, спрямованої на навчання, надання необхідних знань [8, с.382].

Г.Амбросимова характеризує професійно-педагогічну підготовку вчителя як процес навчання студентів у системі навчальних занять із педагогічних дисциплін і результат, який характеризується певним рівнем розвитку особистості вчителя, сформованістю педагогічних знань, умінь, навичок [с.15].

І.Ісаєв розглядає професійно-педагогічну підготовку як міру та засіб творчої самореалізації особистості вчителя в різноманітних видах педагогічної діяльності та спілкування, спрямовану на засвоєння, передачу й створення педагогічних цінностей та технологій [3, с.56].

Т.Сидоренко вважає, що професійно-педагогічна підготовка – це широка за своїм змістом категорія, системне динамічне утворення, яке ґрунтується на загальній підготовці особистості, інтегративна підсистема в цілісній соціальній системі, а тому вона, як вся підготовка у цілому, діалектично взаємопов'язана із суспільними процесами та явищами, які відбуваються сьогодні, і обумовлена законами суспільного розвитку. У ній подані разом професійні та людські якості вчителя. Це показник сформованості різних видів його професійно-педагогічної підготовки, умова і результат ефективної педагогічної діяльності [9, с.7].

В.Лозова і Г.Троцько розуміють професійно-педагогічну підготовку як систему, яка характеризується взаємозв'язком та взаємодією структурних та функціональних компонентів, сукупність яких визначає особливість, своєрідність, що забезпечує формування особистості студента відповідно до поставленої мети – вийти на якісно новий рівень готовності студента до професійної діяльності [6, с.144].

Безперечно, професійно-педагогічна підготовка викладача вищої педагогічної школи – це вираження його прагнення до безупинної професійної досконалості у своїй діяльності. Як специфічно професійне явище, вона являє собою визначений ступінь

оволодіння викладачем педагогічним досвідом, накопиченим людством, ступінь його досконалості в професійно-педагогічній діяльності, нарешті, досягнутий рівень розвитку його особистості як педагога, оскільки специфіка професійної діяльності полягає в тому, що особистість педагога виступає засобом його діяльності. Цей рівень може бути низьким, середнім або високим, що свідчить про максимальний рівень сформованості педагогічних умінь.

Таким чином, ми розглядаємо професійно-педагогічну підготовку майбутнього вчителя як процес оволодіння ним знаннями, вміннями та навичками, необхідними для успішної педагогічної діяльності. Різноманітність підходів і поглядів на проблему професійно-педагогічної підготовки свідчить про те, що вона ще недостатньо досліджена, що обумовлено, з одного боку, багатогранністю розглянутого феномена, а з другого, – різним життєвим і професійним досвідом викладачів.

Виявлення сутності та структури професійно-педагогічної підготовки дозволило представити її як цілісну систему, що забезпечує сформованість сутнісних характеристик особистості вчителя, показників рівня його професійної компетентності, умову ефективної педагогічної діяльності, мету професійного самовдосконалення.

На основі спеціальних наукових праць (Є.Барбіна [2], І.Ісаєв [3]) було визначено структурні компоненти професійно-педагогічної підготовки вчителя: конструктивний, дослідницький, інформаційний, організаторський, комунікативний, творчий. Творчий компонент реалізується в діях педагога і пронизує всю структуру його педагогічної діяльності, що дає змогу мобільно і гнучко керувати діяльністю студентів.

Компонентами професійно-педагогічної підготовки є: система знань, система умінь і система цінностей, що визначають ставлення вчителя до оточуючої дійсності. Формування вказаних компонентів, їх удосконалення відбувається в процесі діяльності й спілкування.

Визначення компонентів професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя обумовило необхідність обґрунтування її специфічних особливостей, а саме: усвідомлення педагогом рівня особистісного розвитку суб'єкта освітнього процесу; розуміння основних завдань, поставлених перед школою, і психологічна готовність учителя брати участь в їхній практичній реалізації; творча активність під час розв'язання практичних завдань та вміння здійснювати взаємодію в педагогічному процесі. З такої позиції професійно-педагогічну підготовку вчителя можна розглядати як рівень всебічної підготовки до професійної діяльності, зокрема в оволодінні досвідом, який нагромадило людство; у розвитку майстерності, професійної творчості, відповідальності за справу і за особисті вчинки [2]. Проте, на наш погляд, не враховуються можливості використання інтелектуально-ігрової діяльності в процесі професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя, що, безсумнівно, має потенціал для розвитку творчих умінь, які, у свою чергу, можуть забезпечити виявлення творчості вчителя, що на сучасному етапі визначається не як бажане, а як необхідне й нагальне.

Педагогічна творчість охоплює два основних напрями професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя:

- освітньо-пізнавальний, що має за мету самовдосконалення педагога;
- творчо-перетворювальний, який передбачає вдосконалення педагогом рівня його особистісної готовності завдяки усім властивим йому функціям, пошук найоптимальнішого варіанту організації цього процесу.

Результатом реалізації процесу професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя, ми, як і більшість науковців, вважаємо готовність до здійснення ним професійно-педагогічної діяльності. Вперше теоретично визначене поняття «готовності людини до певних суспільних або особистісних функцій» знаходимо у працях Аристотеля, Сократа [10]. На початку XX століття у зв'язку з дослідженням психічних станів людини готовність трактувалася як установка, очікування, намір тощо.

Проблемою формування готовності особистості до певної діяльності займалося багато вчених. Психологи (М.Платонов [7]) трактують готовність як якість особистості, що визначає настанови на професійні ситуації та завдання або наявність певних потенціалів

особистості до конкретної діяльності, якісний показник саморегуляції на соціальному, психологічному, фізіологічному рівнях. Так, у дослідженнях В.Крутецького [5], М.Платонова [7] готовність визначається як особливий психічний стан, цілісний прояв особистості, що посідає проміжне місце між психічними процесами та властивостями особистості й утворює найважливішу сферу внутрішнього світу людини.

Аналіз педагогічних праць [3, 6, 9 тощо] дозволяє стверджувати, що готовність – це складне особистісне утворення, усталена структура якостей, здібностей, що реалізується в діяльності і зумовлює плідність дій, вибірково активність людини, керує її спрямованістю на вирішення професійно-важливих завдань і характеризує особистісний підхід до них. Разом із тим, готовність відображає динамізм особистості, багатство її внутрішньої енергії, ініціативність, винахідливість, включає емоційну стійкість, забезпечує витримку, професійне мислення, яке дозволяє проникати в причинно-наслідкові зв'язки процесів та явищ, аналізувати свою діяльність, відшукувати науково обґрунтоване пояснення успіхів та невдач, передбачати результати роботи.

В.Лозова і Г.Троцько [6] трактують готовність як цілісне, складне, особистісне утворення, що забезпечує високий рівень педагогічної діяльності та охоплює професійно-педагогічні погляди, переконання, професійні знання, вміння, навички, професійне самовдосконалювання. Л.Кадченко розглядає готовність як активний стан особистості, що викликає діяльність, змобілізованість сил на виконання завдання [4]. В.Крутецький, Г.Храмова визначають готовність як результат діяльності і, перш за все, навчальної в умовах вищого навчального закладу [5].

На основі аналізу праць науковців вважаємо, що готовність – це багатогранне особистісне утворення, сукупність якостей, здібностей, особистісних характеристик особистості, які виявляються в діяльності та спрямовані на реалізацію поставлених професійних завдань, сприяють розвитку творчого мислення, аналізу результатів діяльності. Професійно-педагогічна готовність педагога, його прагнення до формування творчих умінь є важливими умовами підвищення ефективності навчання та виховання учнів. Як одне з найважливіших досягнень можна розглядати наявність у вищій педагогічній школі системи підвищення творчого потенціалу студента та сприяння зростанню його професійної майстерності.

Не викликає сумнівів, що повсякденна діяльність учителя наповнена пошуками й новаторством, являє собою натхненний творчий процес. Соціокультурна практика людського суспільства яскраво свідчить про те, що творчі вміння є породженням високої загальної та емоційної культури особистості, інтуїції, фантазії, розвиненої уяви, витонченості спостереження, образного мислення, духовного багатства.

Уміння вчителя здійснювати творчу діяльність, прагнення до виявлення творчості в повсякденній педагогічній діяльності, що є стимуляторами професійного зростання вчителя, розглядаємо як компонент готовності педагога, як найважливіші умови досягнення вершин у педагогічній діяльності.

Слід відзначити, що на сучасному етапі розвитку суспільства і науки накопичено досить великий досвід, присвячений проблемі формування й розвитку творчих умінь як особистості взагалі, безвідносно до професійної діяльності, так і представників певних професійних груп. При цьому відзначається, що формування творчих умінь майбутнього фахівця відбувається переважно у процесі безпосередньої творчої діяльності, безпосереднього спілкування студентів – майбутніх фахівців у період навчання у вищому навчальному закладі. Отже, в умовах вищого педагогічного навчального закладу є всі умови, необхідні для ефективного формування творчих умінь майбутнього вчителя.

Загальноприйнятим є положення про тісний зв'язок творчих умінь з інтересом до професії вчителя, бажанням займатись нею, тобто із професійно-педагогічною спрямованістю особистості. Разом із тим, слід відзначити складний характер взаємозв'язку умінь і спрямованості у структурі особистості. Опосередкованою ланкою між уміннями й спрямованістю є схильності, котрі як структурний необхідний елемент спрямованості, в той же час є і проявом умінь. Схильності й уміння поєднуються через потребу, оскільки

прагнення людини займатися певною діяльністю, або схильність до неї, тісно пов'язана з потребою діяльності й самооцінкою вмінь до неї.

Таким чином, професійно-педагогічна готовність і творчі вміння, які є найважливішим професійно-значущим компонентом готовності вчителя, відіграють велику роль у його індивідуальному розвитку, визначають становлення особистості педагога, успішність оволодіння творчими знаннями й навичками і, в результаті, досягнення вершин професійної майстерності [10].

Цілеспрямована психолого-педагогічна й методична підготовка майбутніх учителів до педагогічної творчості сприятиме підвищенню рівня їх професійної культури, формуванню індивідуального стилю педагогічної діяльності, впровадженню в освітню практику особистісно-орієнтованого підходу до розвитку потенційних можливостей кожного учня.

Свідомість, форми мислення, спілкування і діяльність творчих педагогів дещо відрізняються від тих, що притаманні колегам. Педагог-творець – ерудит, який спрямований на реалізацію не лише сьогоднішніх запитів і вимог, але й на майбутнє, і відповідно діє. Варіанти його творчої діяльності схожі на базис, що саморозвивається, на якому майбутні педагоги вдосконалюватимуть свою професійно-педагогічну підготовку. Творчий учитель здатний побачити дитину не тільки такою, якою вона є, а й такою, якою може стати за найбільш сприятливих для її розвитку умов, виявити найактуальніші проблеми там, де їх не бачать і не відчують інші. Вони можуть прогнозувати, передбачати єдино правильні педагогічні рішення та їх наслідки, запропонувати неординарні шляхи формування творчих умінь дітей.

Висновки. Таким чином, сформованість творчих умінь вчителя як компонент його готовності до майбутньої професійної педагогічної діяльності забезпечується у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів в умовах вищого педагогічного навчального закладу.

Перспективи подальших досліджень. Вимагає окремого дослідження зв'язок творчості педагога в процесі виконання ним професійних функцій і виявлення творчості, формування і реалізації творчих умінь з боку учнів.

Список використаних джерел

1. Абросимова Г. В. Интегративно-компонентный подход к процессу подготовки будущих учителей к педагогическому творчеству. Новые исследования в педагогических науках / Г. В. Амбросимова. – М.: Педагогика, 1991. – 96с.
2. Барбіна Є. С. Формування педагогічної майстерності в системі безперервної педагогічної освіти: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Є.С. Барбіна. – К., 1998. – 37с.
3. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя / И. Ф. Исаев. – М.: Академия, 2004. – 240с.
4. Кадченко Л.П. Формирование готовности студентов педвуза к профессиональной деятельности средствами иностранного языка: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теория и методика профессионального образования» / Л. П. Кадченко. – Харьков, 1992. – 20с.
5. Крутецкий В. А. Психология обучения и воспитания школьников / В. А. Крутецкий. – М.: Просвещение, 1976. – 160с.
6. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання навч. посібник [для студентів пед. навч. закладів] / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Харків: «ОВС», 2002. – 400 с.
7. Платонов К. К. Проблемы способностей / К. К. Платонов. – М.: Наука, 1972. – 312с.
8. Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей общеобразовательных учреждений / [под ред. Н. В. Межерикова]. – Ростов н/Д: Изд-во РГПУ, 1998. – 544с.
9. Сидоренко Т. Д. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя у процесі навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика

професійної освіти» / Т. Д. Сидоренко ; Криворізький держ. пед. ін-т. – Кривий Ріг, 2002. – 20 с.

10. Сократ, Платон, Аристотель: [сост. общ. ред .Н.Ф. Болдырева]. – Челябинск: Урал, 1995. – 397с.

Єсіна Н.О.

Творчі вміння вчителя як компонент готовності до майбутньої професійно-педагогічної діяльності

У статті розкрито поняття «професійно-педагогічна підготовка», «готовність»; виявлено структурні компоненти професійно-педагогічної підготовки вчителя, які реалізуються в діях педагога і дають змогу мобільно і гнучко керувати діяльністю студентів; розкрито специфічні особливості професійно-педагогічної підготовки, що сприяють всебічному розвитку особистості студента; дано авторське визначення поняттям «професійно-педагогічна підготовка», «готовність».

Ключові слова: професійно-педагогічна підготовка, готовність, творчі вміння, вчитель, особливості підготовки, розвиток, особистість.

Есіна Н.А.

Творческие умения учителя как компонент готовности к будущей профессионально-педагогической деятельности

В статье раскрыто понятие «профессионально-педагогическая подготовка», «готовность»; выявлены структурные компоненты профессионально-педагогической подготовки будущего учителя, которые реализуются в действиях педагога и дают возможность мобильно и гибко управлять деятельностью студентов; раскрыто специфические особенности профессионально-педагогической подготовки, что способствуют всестороннему развитию личности студента; дано авторское определение понятиям «профессионально-педагогическая подготовка», «готовность».

Ключевые слова: профессионально-педагогическая подготовка, готовность, творческие умения, учитель, особенности подготовки, развитие, личность.

N. Esina

Creative Skills as Component of preparedness for Future Professional Educational Activities

Are disclosed of “professional-pedagogical training”, “readiness”, the structural components are revealed of professional pedagogical training for a future teacher that are realized in the teacher’s actions and allow a mobile and flexible management of the students’ activities; the specific features of the professional pedagogical training (are discussed) that promote the all-round development of students’ personality; the author’s definition is given to the concepts “professional pedagogical training”, “readiness”.

Key words: professional-pedagogical training, readiness, creative skills, teacher, features of training, development, person.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2011 р.